

สรุป และขอเสนอแนะ

ประชาชนเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดในการก่อกำเนิดและการเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ถ้าหากประเทศชาติประกอบด้วยประชาชนที่มีคุณภาพ อันหมายถึงมีสุขภาพโดยทั่วไปทั้งทางร่างกายและจิตใจสมบูรณ์ มีการศึกษาและสติปัญญาดี ก็จะเป็นตัวจักรสำคัญนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ประเทศชาติอย่างรวดเร็ว ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนของประเทศมีสุขภาพที่ไม่ดีมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่เสมอ ระดับการศึกษาและสติปัญญาที่ดีไปไม่ได้ ด้วยสมองที่อยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์เท่านั้น รวมทั้งไม่อาจประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความยากจนก็ตามมาอย่างไม่ต้องสงสัย เพราะนอกจากจะไม่ได้หารายได้มาเพิ่มแล้ว ยังต้องนำทุนรอนที่มีอยู่เดิมมาใช้ในการรักษาพยาบาลอีกด้วย เมื่อประชาชนคอยการศึกษาและยากจน ก็ย่อมจะขาดความเข้าใจและไม่เห็นความสำคัญในเรื่องการรักษาสุขภาพอนามัย ทำให้เจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ มากขึ้นไปอีก จนเวียนเป็นวัฏจักรไม่สิ้นสุดระหว่างความเจ็บป่วยและความยากจน ดังคำกล่าวที่ว่า ยิ่งเจ็บก็ยิ่งจน ยิ่งจนก็ยิ่งเจ็บ ซึ่งย่อมจะชักขวางต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะการพัฒนาประเทศต้องอาศัยทุนพลังที่แข็งแกร่ง ทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสมองเป็นสำคัญ

หันเป็นอวัยวะที่สำคัญอย่างยิ่งแก่ชีวิตมนุษย์ เพราะนอกจากจะขับเคลื่อนเกี่ยวกับอาหารให้ละเอียดง่ายต่อการย่อย เพื่อที่จะไปหล่อเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้เจริญเติบโตแล้ว หันยังมีความสำคัญเกี่ยวกับความสวยงามของใบหน้า และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกเสียงในการพูดอีกด้วย

ก่อนที่อาหารจะเข้าไปหล่อเลี้ยงอวัยวะส่วนอื่น ๆ ภายในร่างกาย จำเป็นต้องผ่านการบดเคี้ยวของฟันเสียก่อน ถ้าหากกลืนก้อนไม่เคี้ยวหรือไม่มีฟัน ก็ต้องรับประทานแต่อาหารอ่อน ๆ ประเภทแป้งและน้ำตาลมากกว่าอาหารจำพวกโปรตีน หรืออาหารที่มีวิตามินและเกลือแร่ ซึ่งมักจะมีลักษณะแข็งและเหนียวกว่า เช่น เนื้อสัตว์ ผัก และผลไม้ เป็นต้น ดังนั้นอาจทำให้ร่างกายขาดธาตุอาหารบางชนิดที่จำเป็นและมีความสำคัญในการบำรุงสุขภาพของร่างกาย จึงเป็นเหตุให้สุขภาพไม่สมบูรณ์ ร่างกายอ่อนแอและทรุดโทรม ลมป่วยด้วยโรคต่าง ๆ ได้ง่าย โดยเฉพาะ ถ้าเกิดเป็นในเด็กซึ่งอยู่

ในวัยที่ท้องอาหารไปบำรุงร่างกายให้เจริญเติบโตแล้ว ก็จะทำให้ขาดอาหารเพราะไม่สามารถ
เคี้ยวและรับประทานอาหารต่าง ๆ ได้ ร่างกายจะชะงักการเจริญเติบโต สมองไม่เจริญเท่าที่ควร
สติปัญญาจึงลดน้อยถอยลงด้วย นอกจากนี้ในวัยที่พอจะทนรับประทานอาหารแข็ง ๆ ใบบ้างก็จะเป็นการ
กลืนอาหารเข้าไปทั้ง ๆ ที่ยังไม่เคี้ยวไม่ละเอียด อาหารที่ผ่านนั้นเข้าไปสู่ร่างกายภายในจะมีลักษณะเป็น
ชิ้น ๆ ซึ่งขยายเกินกว่าที่กระเพาะอาหารและอวัยวะเพื่อการย่อยอาหารส่วนอื่น ๆ จะย่อยได้อย่าง
ธรรมดา ด้วยสุขภาพของฟันไม่อำนวยให้บดเคี้ยวได้อย่างสะดวกและละเอียดพอ อวัยวะย่อยอาหาร
เหล่านี้จึงต้องทำงานหนัก เป็นเหตุให้โรคโศรมและเกิดความพิการ หรือเป็นโรคต่าง ๆ ได้ง่าย
อาทิเช่น โรคกระเพาะอาหารและโรคลำไส้เป็นแผลเป็นต้น ยิ่งกว่านั้นการเป็นโรคฟัน หรือมีฟันผุ
ปกคดียุ่ในปาก นอกจากจะทำให้เกิดบดเคี้ยวขึ้นในจิตใจของผู้เป็นเจ้าของ เพราะอาจทำให้มีกลิ่นปาก
รุนแรงเป็นที่รังเกียจแก่สังคม หรืออาจทำให้มีลักษณะใบหน้ารวมทั้งสำเนียงการพูดผิดแปลกไปจากคน
อื่นตามปกติแล้ว ปากยังจะกลายเป็นแหล่งติดเชื้อ (การติดเชื้อ คือ การที่เชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย
และเจริญเติบโต ทำให้เป็นอันตรายต่อร่างกาย การติดเชื้ออาจเกิดขึ้นได้ที่ฟัน เหงือก หรือกระดู
กรอบ ๆ ฟัน การติดเชื้ออาจแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้) อีกด้วย ทั้งทางด้าน
ก่อกำเนิด สะสมและเผยแพร่เชื้อโรคในปากเข้าสู่อวัยวะส่วนอื่น ๆ ภายในร่างกายได้โดยตรงทุกวัน
วันละเล็กน้อยเป็นเหตุให้ร่างกายอ่อนแอ และมีแรงต้านทานต่ำลงเรื่อย ๆ เปิดโอกาสให้โรคอื่น
แทรกแซงเข้าสู่ร่างกายได้ง่าย ๆ ซึ่งบางโรคทำให้เกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ หรือทำให้เกิดความ
ทุกข์ทรมานแก่ผู้ป่วยอย่าง รื้อ รัง อันเป็นผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจและสังคมของทั้งตัวผู้ป่วยเอง
และประเทศชาติอย่างมาก โดยที่คนส่วนมากไม่ทราบว่าโรคต่าง ๆ เหล่านั้น มีสาเหตุดั้งเดิม
มาจากโรคฟัน เนื่องจากยังไม่มีการทำสถิติที่สามารถนำมายืนยันได้ว่า มีผู้ป่วยที่ตายเพราะสาเหตุ
ดั้งเดิมจากโรคฟันเท่าไร ก็ยกว่าในขณะที่โรคจะตายนั้น อากาบบวมและปวดที่แก้มจะทุเลาไปแล้ว โดย
เชื้อโรคจากในช่องปาก ลุกกลามไปยังอวัยวะอื่น ๆ และเรียกชื่อโรคตามอวัยวะนั้น ๆ เช่น โรคเชื้อ
บุทัวใจอักเสบ , โรคปวดข้อ เป็นต้น จึงมักไม่ค่อยมีใครคิดถึงว่าสาเหตุดั้งเดิมของการตายมาจาก
โรค ฟัน ดังนั้นฟันจึงเป็นอวัยวะที่จำเป็นที่ควรจะได้มีการดูแลและระวังรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อที่จะให้
ฟันสามารถทำหน้าที่ได้อย่างปกติและไม่เป็นอันตรายแก่ชีวิตของผู้เป็นเจ้าของ

อย่างไรก็ดี เมื่อก้าวถึงขั้นแล้ว สิ่งที่มีความคู่กันไม่ก็คือเหงือก เหงือกมีความสัมพันธ์อย่าง

สำคัญและใกล้ชิดกับฟันมากที่สุด ทั้งในแง่ตำแหน่งและหน้าที่ เพราะเหงือกเป็นอวัยวะเนื้อเยื่อที่ใกล้ชิดกับฟันมากที่สุด กล่าวคือ เหงือกหุ้มอยู่รอบตัวฟัน หุ้มกระดูกและเนื้อเยื่อ ส่วนที่รองรับรากฟัน ฟันจะเคี้ยวอาหาร ไกล่ละเอียดก็คืบเมื่อเหงือกแข็งแรงดี จึงสามารถหุ้มยึดตัวฟันให้ติดกับกระดูกขากรรไกรได้แน่นหนา ทำให้ฟันไม่โยกคลอน ถ้าคนใดมีฟันและเหงือกที่แข็งแรงก็จะสามารถบดเคี้ยวอาหารได้ละเอียดก็ อาหารที่ถูกบดเคี้ยวละเอียดแล้วจะถูกย่อยดูดซึมไปเลี้ยงร่างกายได้ดี ไม่เกิดการท้องอืด ท้องเฟ้อ ที่มีสาเหตุมาจากอาหารในกระเพาะอาหารไม่ย่อย ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากคนใดมีเหงือกที่ไม่แข็งแรงมีอาการผิปกที่เหงือก ใต้แก้ม ริมฝีปาก บวม หรือเป็นฝีหนอง แม้ฟันที่ติดกับเหงือกส่วนนี้จะไม่มีรูผุ หรือกร่อนแต่อย่างใด ก็ไม่อาจใช้บดเคี้ยวอาหารได้

สรุปได้ว่าสุขภาพของฟันและเหงือก มีความสัมพันธ์กันแยกกันอย่างไม่ออก และมีผลกระทบกระเทือนต่อสุขภาพโดยทั่วไปของร่างกายด้วยอย่างแน่นอน เนื่องจากฟันและเหงือกเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายที่มีทางติดต่อกับอวัยวะอื่น ๆ ทั้งร่างกายทางกระแสโลหิตและน้ำเหลือง การที่ปล่อยให้ฟันและเหงือกจนถึงขั้นติดเชื้อ เชื้อโรคจากในช่องปากย่อมมีโอกาสที่จะลุกลามและแพร่กระจายไปทั่วร่างกายได้เสมอ ดังนั้นผู้ที่จะมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรงดี จำเป็นจะต้องมีสุขภาพในปากดีเป็นปกติด้วย ตามที่ Sir William Osler ได้กล่าวถึงความสำคัญของช่องปากไว้ว่า เป็นเหมือนกระจกเงาส่องให้เห็นสภาพทั่วไปของร่างกาย

อาจจะกล่าวได้ว่าแทบทุกคนในโลกนี้ต่างก็เป็น หรือเคยเป็นโรคฟันและโรคเหงือก หรือโรคต่าง ๆ ในช่องปากอันเกี่ยวเนื่องกับฟันและเหงือกกันมาแล้วทั้งนั้น โดยเฉพาะจากการศึกษาครั้งนั้นพบว่าในปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาทางด้านทันตสุขภาพของประชาชนเสื่อมโทรมอย่างหนัก ซึ่งจากการสำรวจภาวะทันตสุขภาพของประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ โดยทันตแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พบว่า โรคฟันผุ โรคเหงือก ตลอดจนภาวะผิปกอื่น ๆ ในช่องปากอยู่ในระดับสูงมาก ประมาณได้ว่า มีอัตราการป่วยโดยทั่วไปสูงไม่ต่ำกว่า ร้อยละ ๕๐ และประชาชนที่เป็นโรคดังกล่าวนี้ก็ยังไม่ได้รับการบำบัดรักษาอย่างทั่วถึง โดยที่ประชาชน (รวมทั้งผู้บริหารประเทศ) ส่วนมากไม่ค่อยรู้ตัวนักว่าเป็นโรค และถึงแม้จะทราบว่าเป็นโรค แต่ก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าโรคในช่องปากจะเป็นสาเหตุให้เกิดโรคและความยุ่งยากอย่างไรต่อไปบ้าง เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับความสำคัญ

ของอวัยวะต่าง ๆ ในช่องปาก ทำให้ขาดความสนใจ ไม่เอาใจใส่กันอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นผลให้ไม่ทราบว่าจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะหายจากโรคและไม่มีความรู้ในการดูแลและระวังรักษาทัศนสุขภาพของตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีหน่วยงานเฉพาะที่ทำหน้าที่บริหารและดำเนินงานทันตกรรมของประเทศในทุก ๆ ด้าน โดยมีทันตแพทย์เป็นผู้บังคับบัญชาและควบคุมดำเนินการเอง ตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลก ถึงแม้ว่าจะได้มีการยอมรับโครงการทัศนสาธารณสุขเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการแผนพัฒนาสาธารณสุขของชาติ ฉบับที่ ๔ แล้วยังก็ตามแต่ก็เป็น การยอมรับในหลักการ แต่เพียงขั้นต้นเท่านั้น จนบัดนี้ก็ยังไม่ได้มีการดำเนินการใด ๆ เพื่อให้เป็นไปตามหลักการนั้นเลย หรือในที่สุดอาจจะไม่มีการดำเนินการใด ๆ เลยก็ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่ความพอใจของผู้บริหารงานทันตกรรม ภายในกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งไม่มีทันตแพทย์ร่วมอยู่ด้วยเลยนั่นเอง

ผู้บริหารงานสาธารณสุข หรือผู้บริหารงานทันตสาธารณสุขของประเทศในปัจจุบันซึ่งไม่ใช่ทันตแพทย์ยังไม่เข้าใจกิจการงานของทันตแพทย์ดีพอที่จะสามารถบริหาร และดำเนินงานทันตกรรมได้อย่างสมบูรณ์ จึงทำให้ไม่สามารถบริการ เพื่อทัศนสุขภาพแก่ประชาชนของประเทศได้อย่างทั่วถึง ทั้งทางด้านป้องกันบำบัด ยิ่งกว่านั้น ยังทำให้ทันตแพทย์ไม่มีโอกาสปฏิบัติงานตามหน้าที่ได้เต็มความสามารถที่ได้ศึกษามา ซึ่งนอกจากจะเป็นผลร้ายต่อเศรษฐกิจของประเทศ ที่ผลิตทันตแพทย์ศาสตร์บัณฑิตออกมาด้วยการลงทุนที่สูง ทั้งทางด้านเวลาและงบประมาณ แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทันตแพทย์เหล่านี้อย่างคุ้มค่าแล้ว ยังทำให้ทันตแพทย์หมดกำลังใจ หรือมีกำลังขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานตามหน้าที่อีกด้วย เพราะเมื่อผู้บริหารงานทันตกรรมของประเทศไม่เข้าใจงานทันตกรรมดีพอ ก็มักจะไม่เห็นความสำคัญและไม่สนับสนุนกิจการงานด้านนี้ยิ่งขึ้นที่ ทันตแพทย์จึงขาดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในอันที่จะปฏิบัติงานให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า วัสดุอุปกรณ์ผู้ช่วย , วัสดุงบประมาณ , วัสดุเครื่องมือ เครื่องใช้และยาในการปฏิบัติงาน , ขาดแผนการดำเนินงานที่แน่นอน และ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของทันตแพทย์อย่างยิ่ง ทำให้ทันตแพทย์มีความรู้สึกว่าถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับความสนใจและเห็นใจจากผู้บริหารประเทศเลย ต่อให้ทำความดี มีความสามารถและทนเหนียวยากเพียงใด ก็ยากนักที่จะมีผู้ใดเห็นใจ และให้ความสนับสนุนช่วยเหลือรวมทั้งยกย่องชมเชย ทันตแพทย์ไม่มีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่ง หรือ ฐานะชั้นไปมีส่วนร่วมช่วยในการบริหารงานทันตกรรมของประเทศเลย อันเป็น

สาเหตุสำคัญที่บั่นทอนกำลังใจของทันตแพทย์ที่รับราชการในกระทรวงสาธารณสุขทุกวันนี้อย่างยิ่ง

เมื่อทันตแพทย์ผู้หนึ่งที่โดยตรงในการให้บริการทันตกรรมแก่บุคคลโดยทั่วไป หมกกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่เสียแล้ว ผลร่างก็จะตกอยู่แก่ผู้รับบริการอันได้แก่ประชาชนของประเทศนั่นเอง ประชาชนก็จะมีความบกพร่องด้านทันตสุขภาพ อันนำมาซึ่งความอ่อนแอในสุขภาพโดยทั่วไปของร่างกายส่วนอื่น ๆ ภัย กลายเป็นประชาชนที่ไม่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ

จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ว่า "ประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงานทันตกรรมในประเทศไทยมีความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับการบริหารงานของกระทรวงสาธารณสุข" และเนื่องจากพบว่า การจัดหน่วยงานและการบริหารงานทันตกรรมของกระทรวงสาธารณสุขในปัจจุบัน ยังมีข้อบกพร่องอันเป็นอุปสรรคแก่การปฏิบัติหน้าที่ หรือบั่นทอนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือบุคคลากรทางด้านทันตกรรมอยู่บางประการ ทำให้การบริการเพื่อทันตสุขภาพที่ไม่ดีประชาชนของประเทศยังไม่ดีเท่าที่ควร จึงเห็นควรที่จะนำข้อเสนอแนะบางประการ (ทั้งที่เป็นข้อเสนอแนะของผู้เขียนเอง และข้อเสนอแนะที่ผู้เขียนได้รวบรวมมาจากทันตแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน) มาเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย พอเป็นแนวทางที่ผู้บริหารงานสาธารณสุขของประเทศอาจจะสามารถนำไปพิจารณาและปรับปรุงให้มีความเหมาะสมในการดำเนินงานทันตสาธารณสุขของชาติ เพื่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้านของประเทศไทยอันเป็นที่รักยิ่งของเราทุกคนได้ ดังต่อไปนี้ คือ :-

๕.๑ เนื่องจากการปฏิบัติงานของทันตแพทย์ในประเทศไทยยังกระจัดกระจายไม่มีหลักการที่จะยึดถือเป็นแบบฉบับ กระทรวงสาธารณสุข จึงควรให้ความสนใจทางทันตสาธารณสุขเพิ่มขึ้นและดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ โดยการวางนโยบายและแผนงานทันตสาธารณสุขที่แน่นอน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว กล่าวคือ ควรมีการวางแผน ทั้งทั้งประเทศและให้เป็นคำสั่งของรัฐบาลที่ให้อำนาจปฏิบัติทั่วไป ผู้ที่วางนโยบายและแผนการปฏิบัติจะต้องเป็นทันตแพทย์และประกอบด้วยสภาที่ปรึกษา (Board of Advisory) ซึ่งเลือกมาจากทุก ๆ หน่วยงานของทันตแพทย์ เมื่อสภาทำโครงการเสนอให้คณะรัฐมนตรีรับรองแล้ว จึงออกเป็นพระราชบัญญัติ กำหนดหน้าที่ให้ทันตแพทย์ถือเป็นแบบฉบับในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานควรที่จะกระจายหน้าที่ออกไปให้จังหวัดต่าง ๆ รับผิดชอบร่วมกับ

เทศบาลของแต่ละท้องถิ่นควย

๕.๒ ในต่างจังหวัดควรมีทันตแพทย์ประจำจังหวัดทุกจังหวัด ซึ่งมีอำนาจหน้าที่อิสระเป็นเอกเทศไม่ขึ้นกับใครในจังหวัด ขึ้นกับส่วนกลางโดยตรง ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ปรึกษาของผู้อำนวยการจังหวัดและนายแพทย์ใหญ่ประจำจังหวัดในคานทันตสาธารณสุขแล้ว ยังมีอำนาจหน้าที่เพื่อบริหารและควบคุมการดำเนินงานทันตสาธารณสุขของจังหวัดให้ดำเนินไปตามแผน และให้แผนกทันตกรรม ภายในโรงพยาบาลต่าง ๆ ภายในต่างจังหวัดขึ้นตรงต่อทันตแพทย์ประจำจังหวัดนี้ด้วย

นอกจากนี้ควรจะมีเปิดโอกาสให้ทันตแพทย์ต่างจังหวัดได้เข้ามาศึกษา หรืออบรมเพิ่มเติมบ่อย ๆ เพราะในต่างจังหวัดบางแห่งมีทันตแพทย์คนเกี่ยวไม่มีที่ปรึกษาอาวุโสเลย การตัดสินใจบางประการอาจจะผิดพลาดและเป็นผลร้ายแก่ประชาชนได้ ซึ่งในการที่จะปฏิบัติการตามนี้ก็ควรพิจารณาให้มีจำนวนทันตแพทย์อย่างน้อย โรงพยาบาลละ ๒ คน เมื่อคนหนึ่งขาดไปจะได้มีคนแทนอยู่ ประชาชนจะได้ไม่ของขาดผลประโยชน์ คานบริการทันตกรรม ในระยะใดระยะหนึ่งโดยไม่จำเป็น

๕.๓ เนื่องจากตามหลักการบริหารไม่ว่าหน่วยงานใด จะมีแผนงานคือแผนเพียงใดก็ตาม หากผู้ใดไม่ดำเนินการตามแผน หรือไม่ให้ความสนใจแก่แผนงานนั้นเท่าที่ควรแล้วแผนงานนั้นก็ไร้ความหมายเปรียบเสมือนเศษกระดาษ ไม่ได้นำมาใช้เป็นหลักและรากฐานของการปฏิบัติงานตามที่ควรจะเป็น ดังนั้นในพื้นที่เมื่อมีนโยบายและแผนงานทันตสาธารณสุขที่แน่นอนแล้ว ก็ต้องดำเนินการตามนโยบายและแผนงานนั้น คือ ดำเนินการโดยอาศัยนโยบายและแผนงานนั้นเป็นหลักโดยเคร่งครัด เป็นต้นว่ากระทรวงสาธารณสุขควรพิจารณาแก้ไขหลักการใช้ทันตภิบาลเสียใหม่ให้มีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายของการป้องกันที่ได้กำหนดไว้ให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้และเป็นไปตามหลักการที่องค์การอนามัยโลกแนะนำโดยจัดให้มีการฝึกอบรมทันตภิบาลขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ และผู้ควบคุมฝึกอบรมนั้นควรจะเป็นทันตแพทย์ของฝ่ายทันตสุขภาพโรงเรียน เพราะจะได้ให้นักเรียนทันตภิบาลนั้น เป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานไปด้วยในตัว และเพื่อเร่งผลิตทันตภิบาลให้มากขึ้นโดยให้มีหน้าที่ ถอนฟัน อุดฟัน ทำความสะอาดฟัน ทำน้ำยาป้องกันฟันผุ ตลอดจนให้ทันตสุขศึกษาแก่เด็กนักเรียนในแต่ละโรงเรียนภายใต้การควบคุมของทันตแพทย์บริษฎษา ซึ่งตามโครงการ หรือแผนงานที่ได้กำหนดไว้นั้น แต่ละโรงเรียนจะมีทันตภิบาลประจำอยู่ ๑ คน โดยอัตรานักเรียนประมาณ ๕๐๐ คนต่อทันตภิบาล ๑ คน และทุก ๆ ๕ โรงเรียน จะมีทันตแพทย์ประจำ

อยู่อีก ๑ คน เพื่อทำหน้าที่ดูแลและเป็นพี่ปรึกษาของทันตภิบาลและช่วยทำการบำบัดในรายที่เกินความสามารถของทันตภิบาลจะทำให้ ทันตแพทย์จะหมุนเวียนไปทำงานร่วมกับทันตภิบาลตามโรงเรียนทั้ง ๕ โรงเรียนนี้ ได้โรงเรียนละ ๑ ครั้งต่อสัปดาห์ ถ้าหากในชั้นแรกยังไม่สามารถมีทันตภิบาลประจำทุกโรงเรียนทั่วประเทศไทยได้ ก็ควรจัดทันตภิบาลให้ทำงานอยู่ในโรงเรียนในจังหวัดก่อน ในอัตราส่วนทันตภิบาล ๕ คนต่อทันตแพทย์ ๑ คน เพื่อที่ทันตแพทย์ประจำจังหวัดจะได้สามารถดูแลการดำเนินงานขั้นแรกได้โดยใกล้ชิด เมื่อดำเนินงานในเมืองใหญ่ ๆ ได้เพียงพอแล้ว จึงค่อยขยายออกสู่ชนบท

๕.๔ นอกจากการดำเนินงานตามนโยบายและแผนงานทันตสาธารณสุขที่ได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ หรือมีการควบคุมการปฏิบัติงานทันตกรรมไม่ให้ออกนอกคู่มือทางอื่นจะเป็นทางนำมาซึ่งความเสียหายแก่อาชีพทันตแพทย์ในที่สุด

ในเรื่องการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับความเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงของอาชีพทันตแพทย์นี้ มีความเห็นว่า ควรมีการปรับปรุงแก้ไขบางประการเกี่ยวกับพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๔๗๕ ที่ใช้อยู่ในขณะนี้ให้ทันสมัย และมีที่ระต้องแก้ไขมีในข้อที่เกี่ยวเป็นต้นว่า

๕.๔.๑ ควรแยกการประกอบโรคศิลปะ สาขาทันตกรรมออกมา ไม่ควรจะใช้การควบคุมรวมกันกับสาขาแพทยศาสตร์และสาขาเภสัชศาสตร์ (ถ้าหากทำได้ควร แยกการควบคุมออกมาเป็นแต่ละสาขา เช่น สาขาแพทย์ สาขาทันตแพทย์ สาขาเภสัชกรรม และอื่น ๆ ซึ่งแต่ละสาขาก็มีการควบคุมกันเอง ผลก็จะมีมากขึ้น) โดยมีคณะกรรมการทางด้านทันตกรรมโดยเฉพาะ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาร่างหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม และดำเนินงานด้านการทดสอบความรู้และการขึ้นทะเบียนสำหรับผู้ ประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม รวมทั้งการสอบสวนผู้ละเมิดพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม และการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม ในการนี้ควรจะให้คณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรมพิจารณาแต่เพียงคณะเดียว ไม่ควรให้มีผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาอื่น เข้ามาร่วมพิจารณาคำ เพราะแทนที่จะทำให้วิชาชีพทันตแพทย์เจริญก้าวหน้ากลับจะทำให้หยุดอยู่กับที่ หรือล้าหลังลง หรือแทนที่

จะทำให้เรื่องที่ทำารได้ง่ายเข้ากลับยุ่งยากขึ้น ซึ่งในต่างประเทศที่เจริญ การรวบรวมเอาผู้ประกอบโรคศิลปะหลาย ๆ สาขาเข้ามาเป็นกรรมการคณะเดียวกัน หรือเรียกว่า คณะกรรมการควบคุมรวมอย่างของประเทศไทยเราที่ใช้คณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะชุดเดียวควบคุมทุกสาขานี้ไม่ค่อยมีกัน แต่เขาจัดให้มีคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะเฉพาะสาขา ยิ่งกว่านั้นในแต่ละสาขาเขายังแบ่งออกเป็นคณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลปะเฉพาะวิชาอีกด้วย

๕.๔.๒ ข้อต่อไปที่ควรแก้ไขกฎหมายควบคุมการประกอบโรคศิลปะฉบับนี้ ก็คือ ความหมายของคำว่า การประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม ซึ่งขณะนี้ ในกฎหมายเขียนว่า การประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรม คือ การบำบัดโรคฟัน หรือการช่างฟัน ซึ่งการที่เขียนไว้แบบนี้ไม่ตรงข้อเท็จจริงในปัจจุบัน เพราะขอบเขตงานของทันตแพทย์กว้างขวางกว่านั้นมากมาย และจะทำให้ผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาอื่น เข้าใจผิดได้ ดังนั้นควรแก้ไข โดยกำหนดความหมายของคำว่า การประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรมเสียใหม่ให้ชัดว่า ทันตแพทย์มีความสามารถจะทำได้แก่ไหน ขอบเขตแก้ไขอย่างไร เขียนให้ชัดเจน หากทำได้ครั้งนี้แล้ว งานไหนที่เป็นงานซึ่งอยู่ในขอบเขตของทันตแพทย์ ผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาอื่นก็ไม่คล้ากว่ากายหน้าที่

๕.๔.๓ สิ่งที่ต้องแก้ไขอีกอย่างหนึ่งก็คือ บทกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิด หรือฝ่าฝืนพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะฉบับปัจจุบันนี้ กำหนดโทษไว้น้อยมาก เนื่องจากกฎหมายนี้ใช้มานานแล้วหลายสิบปี ไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันจึงเป็นเหตุให้หมอฟันเถื่อน เกิดมากขึ้น เพราะโทษที่กำหนดไว้ ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาทนั้นน้อยมากทำให้ผู้ฝ่าฝืนไม่เข็ดหลาบ หรือเกรงกลัวต่อกฎหมายนี้เลย เพราะมีทางหาเงินได้มากกว่าถูกปรับ จึงดูเหมือนว่ากฎหมายฉบับนี้ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์แต่ประการใด โทษจำคุกแม้จะกำหนดไว้ก็ตาม แต่เท่าที่ทราบมาไม่เคยมีผู้ใดถูกจำคุกโดยการประกอบโรคศิลปะทางทันตกรรมโดยไม่ได้รับอนุญาต ส่วนมากก็โดนปรับ ดังนั้นควรแก้ไขกฎหมายในเรื่องบทลงโทษให้รุนแรงยิ่งขึ้น เพื่อที่จะป้องกันพวกหมอฟันเถื่อน

๕.๔.๔ นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่า การร่างกฎหมาย แก้ไขกฎหมายควบคุมการประกอบโรคศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสาขาทันตกรรม ผู้ที่เข้าไปร่างหรือแก้ไข ควรจะเป็นทันตแพทย์เท่านั้น แต่อาจจะมีการปรึกษากฎหมายมาช่วยให้คำปรึกษาในกานเทคนิคทางกฎหมาย กฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะนี้เท่าที่อ่านดูแล้ว

เห็นว่าบางข้อที่เขียนไว้ไม่รู้อาจจะเขียนไปทำไม เช่น ห้ามไม่ให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะเดี๋ยวนี้ก็ไม่
มีใครทำอยู่แล้ว ดังนั้นควรจะให้ทันตแพทย์เขาไปช่วยกันร่าง จะโค้ทำให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์
เหมาะสมยิ่งขึ้น

๕.๕ มีอุตสาหกรรมสำคัญสำหรับประเทศไทยในค่านาบริการทันตกรรมนั้น คือ การซาคกำลังคนและ
เทรบธุรกิจ เนื่องจากเครื่องมือ เครื่องใช้ทุกชิ้นในทางทันตกรรมนั้น ต้องสั่งจากต่างประเทศ ดังนั้น
รัฐบาลควร สนับสนุนทันตแพทย์ที่มีโค้อยู่ในสังกัดของรัฐบาลควย เพื่อเป็นการผ่อนภาระกิจของรัฐ
และให้การบริการโค้กระจายไปทั่วถึงประชาชนพลเมืองโดยทั่วไปควย เช่น

๕.๕.๑ ให้ความช่วยเหลือในการลงทุน เช่น จักให้มีบริการเงินกู้เพื่อลงทุนและผ่อน
ส่งระยะยาว

๕.๕.๒ ถ้าไม่เป็นการเสียหายและกระทบกระเทือนต่อรายได้ของรัฐจนเกินไป ควรยก
เว้นภาษีเครื่องมือทันตกรรมทุกชนิด

๕.๕.๓ จักระเบียบประกันสังคมค่านาทันตกรรมแก่ข้าราชการและลูกจ้างทั้งของราชการ
และห้างร้าน หรือบริษัทเอกชน โดยการแก้ไขระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการที่ว่า การใส่ฟันเป็น
การเสริมสวยให้เป็นการใส่ฟันมีความจำเป็นเกี่ยวกับสุขภาพ และให้มีการตรวจสุขภาพฟันและอวัยวะใน
ช่องปากแก่ผู้เข้ารับราชการ นอกจากนี้การที่กฎหมายบางฉบับ เช่น กฎหมายแรงงาน ยังไม่
เหมาะสมเพราะไม่ได้ให้ความสำคัญของสุขภาพในช่องปากแก่ลูกจ้าง เท่ากับสุขภาพฟันในด้านอื่น ๆ ก็ควร
จะโค้แก้ไขเสีย เป็นต้นว่า ออกพระราชบัญญัติแรงงานให้ลูกจ้างได้รับการดูแลทันตสุขภาพจากนายจ้าง
ควย เพื่อเป็นการผ่อนภาระของรัฐบาล

๕.๖ ต้องดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ควย หน่วยงานที่สำคัญที่สุดที่หน่วยงาน
ทันตกรรมของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทันตแพทย์ควรจะไปประสานงานควยอย่างใกล้ชิด
ยิ่งก็คือ มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นหน่วยงานที่ผลิตทันตแพทย์ราชครบัณฑิตออกมารับใช้ประเทศชาติ เพื่อ
ที่ทางมหาวิทยาลัยจะโค้ทราบความต้องการของสังคมในแต่ละเวลา ว่าต้องการทันตแพทย์ หรือบุคคลากร
ทางค่านาทันตกรรม ที่เน้นหนักไปทางค่านาโคและระคับโค อาทิเช่น อาจจะมีสนับสนุนให้ทางมหาวิทยาลัย

เปิดการสอนตามหลักสูตรวิชากรการทันตแพทย์ เพื่อส่งเสริมให้มีการผลิตของใช้และทันตเวชภัณฑ์ขึ้นใช้เองภายในประเทศอย่างเร่งด่วน เพื่อประหยัดงบประมาณที่ต้องสั่งซื้อด้วยราคาแพงมาจากต่างประเทศ และเพื่อทำงานได้คล่องตัวขึ้น หรือในกรณีการขาดแคลนทันตแพทย์และบุคลากรทางทันตกรรมโดยเฉพาะในต่างจังหวัด อาจจะแก้ไขได้โดยตกลงกับทางมหาวิทยาลัยให้สนับสนุนให้นักเรียนที่เรียนอยู่ในต่างจังหวัดที่ได้ที่ ๑ - ๕๐ คนแรก ได้เข้าเรียนวิชาทันตแพทย์ภาคตรีโดยไม่ต้องสอบคัดเลือกและให้ได้รับทุนการศึกษาด้วย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ให้กลับไปรับราชการในต่างจังหวัดที่ตนได้ทำสัญญาไว้กับทางราชการ หรือ ในบางโอกาสที่จำเป็นต้องมีการเร่งรัดผลิตบุคลากรระดับต่ำกว่าทันตแพทย์ปริญญาให้มากขึ้น ตามความต้องการของสังคมและสภาพแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น

การประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการก็เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการ โดยคำนึงว่า การฝึกสอนเด็กเสียตั้งแต่ต้น ๆ ที่เริ่มมาโรงเรียนให้ทราบถึงความสำคัญของทันตสุขภาพและหน้าที่ของทันตแพทย์ รวมทั้งรู้จักปฏิบัติตน เพื่อการป้องกันโรคฟันและรักษาสุขภาพของฟัน เป็นสิ่งจำเป็นที่สมควรกระทำอย่างยิ่ง เพื่อก่อให้เกิดสุขนิสัยที่ดีต่อไปในภายหน้า เดิมทีเป็นผู้ใหญ่ที่มีทันตสุขภาพที่สมบูรณ์ หรืออย่างน้อยจากเด็กก็จะไปถึงผู้ปกครอง ดังนั้นควรจัดการสอนทันตสุขภาพไว้ในหลักสูตรการสอนสุขศึกษาของนักเรียนภาคบังคับ (ประถมศึกษา ปีที่ ๔ ถึงประถมศึกษา ปีที่ ๗) ด้วย โดยมีความมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อปลูกฝังความรู้สึกจนเกิดเป็นนิสัย เคยชินคิดว่าเด็กไป ในการที่จะป้องกันตนเองไม่ให้เกิดโรคฟันและ โรคเหงือกได้โดยง่าย ครูมีส่วนรับผิดชอบที่สำคัญยิ่งที่จะทองสอนหรือ ปลูกฝังความรู้ที่ถูกต้องให้กับเด็ก ครูจึงต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญของทันตสุขภาพ และจะต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก ผลจึงจะบรรลุสู่เป้าหมาย ในการนี้เพื่อให้เข้าใจ ในระยะแรกควรเชิญครูมารับการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับทันตสุขภาพ เพื่อให้ครูสามารถให้ความรู้แก่นักเด็กได้ถูกต้อง และถ้าเป็นไปได้ครูทุกคนควรได้รับการอบรมทันตสาธารณสุขโดยรัฐเพิ่มวุฒิและ เงินเดือนให้ด้วย ครูจะได้สนใจเรียนกันมาก ทันตสุขภาพที่ให้แก่เด็กนักเรียนโดยบรรจุเข้าเป็นหลักสูตรของเด็กนักเรียนภาคบังคับนี้ อาจเป็นไปได้ในรูปการนำภาพยนตร์เกี่ยวกับทันตสุขภาพมาฉายให้เด็กชม หรือจะเป็นในรูปแบบอื่นใดก็ได้ โดยความรู้ขั้นแรกเป็นการแนะนำวิธีแปรงฟันที่ถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงถึง เรื่องอื่น ๆ ต่อไป

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เพื่อที่จะให้ทันตสุขภาพของบุคคลมีความสมบูรณ์ดีนั้น จำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแลทันตสุขภาพมาตั้งแต่เป็นเด็ก พ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูเด็กมักเข้าใจผิดว่า ทันตสุขภาพ

หรือหันหน้ามไม่มีค่าสำคัญมากนัก และมักจะปล่อยปลดละเลยให้หันเหล่านนี้ดูฟังไป โดยมีได้สนใจที่จะ
ระวังรักษาไว้เพราะเชื่อว่าจะมีพันธุที่ที่สอง หรือหันเหล่านมาแทนที่ ความจริงหันหน้ามเป็นหลักฐานสำคัญ
อย่างยิ่งในการเจริญเติบโตของขากรรไกร ใบหน้า รูปร่างและสุขภาพทั่วไปของบุคคล หันหน้ามมี
ส่วนสำคัญที่จะทำให้หันเหล่านอยู่ข้างใต้นี้มีการเจริญเติบโตได้อย่างปกติ และไหลขึ้นมาในช่องปากแทนที่
หันหน้ามในตำแหน่งที่ถูกต้องเป็นระเบียบไม่เกรวนออกไปจากตำแหน่งปกติใดควย และหันหน้ามยังมีความ
สำคัญอย่างมากในการเคี้ยวอาหารและการฝึกออกสำเนียงในการพูดได้ถูกต้องสำหรับเด็ก นอกจากนี้
ยังกล่าวได้ว่า หันหน้ามที่มีสุขภาพสมบูรณ์มีส่วนช่วยเสริมสร้างสุขภาพที่มั่นคงของจิตใจให้แก่เด็กอีก
ด้วย การไ้บ่าบักแก้ไขความผิดปกติต่าง ๆ ของฟันเสียก่อนที่จะเป็นมากขึ้นนั้นก็เป็นทางที่จะป้องกันการ
รุกรานของโรคฟัน ที่จะเกิดขึ้นในภายหลังได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในทีใดที่สามารถจะจัดกลสิณทันตกรรม
ประจำโรงเรียนได้ก็พยายามจัดให้มีขึ้นภายในโรงเรียน เพื่อใ้คุณแลหันตสุขภาพของเด็กอย่างจริงจัง
เป็นประจำ พร้อมทั้งลดเวลาที่เด็กต้องขาดเรียนไป เพื่อสุขภาพของตนเองนั้นไ้มาก ผลคือยอมเกิด
แก่ทุกฝ่ายในที่สุด

นอกจากนี้ก็มีพวก นักสังคมสงเคราะห์ของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ซึ่งออก
ไปปฏิบัติงานตามบ้านของประชาชน ก็ควรให้พยายามแนะนำประชาชนให้มาหาทันตแพทย์ ปีละ ๒ ครั้ง
บุคคลากรทางด้านกาแพทย์อื่น ๆ อันได้แก่ พวกลอนามัย หรือพนักงานณุงกรรมภ ที่ป็นเจ้าหน้าที่ของ
กระทรวงสาธารณสุขซึ่ง ปฏิบัติหน้าที่อยู่ตามชนบททางไกลและอยู่ไกลชิดกับประชาชนมากนั้นสมควรที่จะ
ได้รับอบรมทางทันตสาธารณสุขควบคู่กันไปด้วยเพื่อเอาไ้แนะนำประชาชนรู้จักเอาใจใ้สุขภาพปาก
และหันของตนเองรวมทั้งกระตุ้นใ้ประชาชนเหล่านั้น พยายามมาหาทันตแพทย์บ่อย ๆ เพื่อรับการตรวจ
และรักษาโรคต่าง ๆ ในช่วงปาก

๕.๗ การประกอบอาชีพทันตแพทย์ยอมจะต้องเกี่ยวข้องกับประชาชน การติดต่อกับประชาชน
จึงสำคัญมาก ซึ่งนอกจากจะกระทำโดยบรรจุความรู้เกี่ยวกับทันตสุขภาพเข้าไว้ในบทเรียนของเด็ก
และร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ทำการเผยแพร่ความรู้คานนี้แก่ประชาชน ดังที่ใ้กล่าวมาใน
ข้อ ๕.๖ แล้ว การที่จะใ้ประชาชนต้องการความรู้เกี่ยวกับทันตสุขภาพและต้องการรับการรักษาจากทันต
แพทย์นั้น ทันตแพทย์จะต้องขจัดความไม่รูของประชาชนเสียก่อนโดยพยายามเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ
ความเสียหายจากการมีทันตสุขภาพไม่คืออดสู่ประชาชนไ้มากที่สุด ในทุกทางที่จะทำได้ อาทิเช่น

ในปัจจุบันนี้ที่สำคัญที่สุดและไคนต์ที่สุดก็คือ การสอนทันตสุขวิทยาในขณะทำการรักษาคนไข้ในคลินิกส่วนตัว หรือในคลินิกของทางราชการ ถ้าทันตแพทย์ยอมเสียเวลาสักคนละ ๑๐ - ๑๕ นาที พுகถึงการป้องกันโรคในช่องปาก ตลอดจนการสอนการแปรงฟันที่ถูกวิธีให้กับคนไข้ จะเป็นก่อน หรือหลังการรักษา หรือขณะที่รักษาไปพุกไปก็ได้อีก จะเป็นประโยชน์แก่คนไข้มากที่สุด ซึ่งคนไข้ก็จะเข้าใจมากขึ้น เพราะถ้ามีข้อสงสัยจะได้มีโอกาสซักถามไปในตัว นอกจากนี้ กระทรวงสาธารณสุขก็ควรมีการดำเนินการด้านอื่นควบคู่กันไปด้วย ทั้งทางสื่อสารมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์และการเผยแพร่ทางอื่น ๆ โดยให้เป็นไปในรูป การบรรยายให้ทราบถึงวิธีรักษาตนเองด้วยการแปรงฟันที่ถูกวิธีและสม่ำเสมอควบคู่ไปกับพยายามมาหาทันตแพทย์ เพื่อรับการตรวจทันตสุขภาพทุก ๖ เดือนเพียงเท่านี้ ก็คิดว่าพอเพียงแล้ว

นอกจากการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้ทราบถึงความสำคัญของทันตสุขภาพและหน้าที่ของทันตแพทย์แล้ว ก็ยังมีบุคคลอื่น ๆ อีกมากที่จำเป็นจะต้องเข้าใจกิจการต่าง ๆ ของทันตแพทย์พอสมควร เพื่อความเจริญก้าวหน้าของอาชีพทันตแพทย์เอง บุคคลเหล่านี้ได้แก่ ผู้นำทางด้านการเมือง ถ้าพยายามหาทางให้บุคคลประเภทนี้เข้าใจถึงหน้าที่ หรือกิจการของทันตแพทย์ได้ก็มักจะทำให้กิจการทันตแพทย์ในประเทศเจริญมากขึ้น บุคคลอีกประเภทหนึ่งที่จะต้องได้รับการชี้แจงในเรื่องนี้เช่นกัน ก็คือแพทย์ เพื่อให้เข้าใจ เห็นใจ และเห็นความสำคัญของทันตแพทย์มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อผลในด้านกำลังใจของทันตแพทย์

หน่วยงานอื่น ๆ ที่คิดว่าควรจะเข้าใจระบบงานทางทันตกรรมอย่างถ่องแท้ ๒ หน่วยงาน ก็คือ สำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) และสำนักงานงบประมาณ เพื่อหน่วยงานทั้งสองนี้จะได้ออกสรรอัตราและงบประมาณได้ถูกต้อง

๕.๒ ควรจัดให้มีโรงพยาบาลทันตกรรม (Dental Hospital) จากที่อาจเรียกได้ว่ามีอยู่แล้วในปัจจุบันเพียงแห่งเดียว ที่คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มขึ้นอีกเฉพาะเป็นจังหวัด ๆ ไป เพื่อให้คณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้หลุดพ้นจากภาระบริการการรักษาประชาชนที่เกือบจะเรียกได้ว่าแก่ผู้เดียวในขณะนี้ออกไปเสีย ให้เป็นไปตามหลักการหรือปณิธานของมหาวิทยาลัยที่ดีว่า " เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ " การบริการเท่าที่จำเป็นต่อการศึกษา หรือ

ถ้าต้องการให้ทำหน้าที่บริการต่อไป เช่นที่เป็นอยู่อีกหน้าที่หนึ่ง ก็ควรจัดการแยกแองงานด้านโรงพยาบาล
กับด้านการศึกษาออกจากกันให้เด่นชัด อย่าให้สับสนปนกันอยู่ จนกระทั่งอาจารย์และนิสิตแยกไม่ออกว่า
ทำงานอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อการศึกษา และทำงานอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อบริการประชาชน โดย
วิธีนี้ คณะทันตแพทยศาสตร์ ก็จะได้ทำหน้าที่หลักของตัวโคฎกของตามหลักของการเป็นสถานศึกษาระดับ
มหาวิทยาลัย คือ

๕.๘.๑ สอน - อบรม เพื่อผลิตทันตแพทย์ออกมาให้มีความสามารถ , ความรู้และมี
ทัศนคติสมกับ ความเป็น "บัณฑิต"

๕.๘.๒ ทำการค้นคว้าวิจัย เพื่อหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อความเจริญทางวิชาการ และเพื่อ
ประโยชน์ของชนในชาติ

๕.๘.๓ ร่วมมือและสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวิชาการในงานทันตสาธารณสุข
ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของกระทรวงสาธารณสุขอย่างใกล้ชิด

๕.๙ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่สามารถรับบริการทางทันตกรรมได้ เพราะ
ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ รัฐจึงควรให้ความช่วยเหลือมากกว่าที่เป็นอยู่ ไม่ควรถือว่า การใส่ฟันปลอม
เป็นการเสริมสวย แต่ให้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพราะถ้าถอนฟันแล้วไม่ได้ จะเกิดโรคอื่น ๆ ตามมาอีก
เช่น เกิดโรคฟันผุได้ง่ายขึ้น เกิดโรคเหงือก การสบของฟันผิดปกติ เมื่อไม่มีฟันเคี้ยวอาหาร ระบบ
ต่าง ๆ ของร่างกายและจิตใจจะกระทบกระเทือนไปด้วย อันเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าว
แล้ว ควรหาหนทางช่วยเหลือ ทางด้านค่าใช้จ่าย ให้ประชาชนได้รับบริการทางทันตกรรมเช่นเดียวกับ
การตรวจรักษาพยาบาลในสถานอื่น ๆ ด้วย นอกจากนี้ ควรพิจารณาหาทางลดราคาวัสดุ อุปกรณ์และ
เครื่องมือทางทันตกรรมให้ต่ำกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น พิจารณา ลดหรือยกเว้นภาษี เป็นต้น
เพื่อจะทำได้ค่าบริการทางทันตกรรมลดลงไปบ้าง และเพื่อเป็นการสนับสนุนนโยบายทางเกษตรของ
รัฐ ควรให้บริการฟรีต่อกลุ่มชน ที่มีอาชีพเกษตรกรรม

๕.๑๐ เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า จำนวนทันตแพทย์ยังไม่พอกับความต้องการ ถึงแม้ว่าจะจัดตั้ง
โรงเรียนทันตแพทย์ขึ้นใหม่ก็ยังไม่สามารถ ผลิตทันตแพทย์ได้พอเพียง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องผลิต

บุคคลากรประเภทผู้ช่วยทันตแพทย์อื่นใดก็ตามไป แต่ความสำคัญมีอยู่ว่าจะต้องใช้ผู้ช่วยโดยไม่เกิดผลร้ายแก่วิชาชีพ การใช้ผู้ช่วยทันตแพทย์ให้ทำงานกว้างขวางปราศจากการควบคุมเพียงพอนั้นไม่เป็นผลดีต่ออาชีพทันตแพทย์เลย เพื่อความก้าวหน้าของการประกอบอาชีพสาขาทันตกรรม จะต้องมีการควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ช่วยทันตแพทย์ให้ทำหน้าที่เฉพาะที่อยู่ในขอบเขตและเหมาะสมกับตำแหน่งผู้ช่วยที่แท้จริง ซึ่งเรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่จะต้องพิจารณากันอย่างกว้างขวางและรอบคอบจากผู้บริหารหลายฝ่ายด้วยกัน เพราะอาจเกิดผลเสียต่อประเทศได้ นอกจากนี้ในการเร่งผลิตบุคลากรทางด้านทันตกรรมเพิ่มขึ้น อันหมายถึง เพิ่มจำนวนผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาทันตกรรมและบุคลากรอื่น ๆ ทางด้านทันตกรรม เช่นผู้ช่วยทันตแพทย์และพนักงานเทคนิคทันตกรรม เป็นต้นนั้น ก็น่าจะคำนึงถึงการผลิตบุคลากรทางด้านทันตกรรมประเภทที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการผลิต พร้อมทั้งสามารถอำนวยประโยชน์แก่สังคมส่วนใหญ่อย่างแท้จริง

๕.๑๑ ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่งที่น่าจะหยิบยกขึ้นมาพิจารณา คือ การไม่สมดุลของการให้บริการทันตกรรม เนื่องจากท้องถิ่นบางแห่งของประเทศไทยยังขาดการคมนาคม หรือการติดต่อและประชาชนมีรายได้ต่ำไม่สามารถที่จะดำเนินการตามหลักทันตสาธารณสุขได้ ในที่นี้มีความเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งโครงการทันตกรรมชุมชน (Community Dentistry Project) โดยให้หน้าที่จัดตั้งหน่วยเคลื่อนที่ เพื่อออกไปช่วยราษฎรในท้องถิ่นที่ทำการไม่สามารถจะเข้ามาขอรับบริการได้ หน่วยงานนี้จะเป็นการสอดคล้องกับหลักสูตรทันตกรรมชุมชน (Community Dentistry) ที่ทางมหาวิทยาลัยได้จัดตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจากจะต้องมีการดำเนินงานในด้านป้องกันเขามาร่วมอยู่ด้วย นั่นคือการสอน หรือการแนะนำทันตสุขศึกษาแก่ประชาชน ให้ประชาชนเข้าใจถึงการดูแลทันตสุขภาพส่วนตัว เนื่องจากโรคฟัน หรือโรคต่าง ๆ ในช่องปากอันสืบเนื่องมาจากฟันและเหงือกสามารถป้องกันได้ด้วยการหมั่นดูแลรักษา หากความสะอาดจัดแผนกรรมขึ้นด้วยการแปรงฟัน ดังนั้นการให้ความรู้ด้านทันตสุขศึกษาจึงอาจจะช่วยลดโรคดังกล่าวได้แล้ว ยังจะต้องมีการดำเนินงานด้านบริการบำบัดความทุกข์ยากที่เกิดจากโรคฟันแก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกด้วย การสอนให้ประชาชนเข้าใจและช่วยตัวเองได้เป็นหัวใจสำคัญของการทันตสาธารณสุข และจะเป็นวิธีที่ประหยัดที่สุดที่รัฐบาลสามารถช่วยเหลือได้และถ้าทุกจังหวัดสามารถจัดตั้งขึ้นได้ด้วยความช่วยเหลือของประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ เอง (ประชาชนอาจขอความช่วยเหลือจาก องค์การ สมาคม คุรุหรือหน่วยงานอาสาสมัคร ๆ) การกระจายของบริการ

ทันตกรรมก็จะกว้างขวางขึ้น และออกไปสู่ประชาชนได้มากขึ้นจนถึงระดับหมู่บ้าน

๕.๑๒ ตั้งศูนย์ทันตกรรมขึ้นในเขตจังหวัดใหญ่ ๆ ที่มีความเจริญพอสมควร ยกตัวอย่างเช่น จังหวัดเชียงใหม่ สงขลา ฯลฯ ใช้ศูนย์เป็นจุดศูนย์กลางควบคุมคลินิกทันตกรรม ซึ่งเปิดขึ้นตามชุมชน (ระดับอำเภอ) และอาจจะใช้สถานที่ที่เกี่ยวกับศูนย์การแพทย์และอนามัยก็ได้ คลินิกเหล่านี้มีเครื่องมือที่จะทำการบริการทันตกรรมได้อย่างเต็มที่ ให้ทันตแพทย์จำนวนหนึ่งซึ่งอัตราบรรจุอยู่กับศูนย์ ผลิตเปลี่ยนกันไปทำงานในคลินิกทันตกรรมระดับอำเภอเหล่านี้เป็นครั้งคราว เช่น ครั้งละ ๑ เดือน เป็นต้น แล้วผลิตเปลี่ยนกันมาทำที่ศูนย์อีก ๑ เดือน ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ นอกจากจะทำให้ทันตแพทย์ไม่เบื่อหน่ายเกินไปและมีกำลังใจทำงานดีขึ้น เพราะในขณะที่ตัวเองไปปฏิบัติงานที่คลินิกทันตกรรมระดับอำเภอครบครัน (ลูก - สามี หรือภรรยา) ยังได้อยู่ในตัวเมือง มีหนทางให้ใครทำงานดี ๆ หรือเข้าศึกษาในโรงเรียนดี ๆ และมีการอยู่คึกคักพอสมควร ต่างกับคนที่เอาอัตราบรรจุไว้ในอำเภอเล็ก ๆ ก็คงไม่มีใครอยากไป เพราะกลัวจะต้องไปดักคานกับชนบทมากไปแล้วราษฎรในท้องถิ่นชนบททางไกลชุมชนยังจะได้รับการบริการทันตกรรมทั่วถึงอีกด้วย

๕.๑๓ ควรปรับปรุงทางด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานดีขึ้น ถ้าเครื่องมือไม่ดังกังไม่เดิน หรือเป็นไปอย่างเชื่องช้า เช่น Unit กรอฟันตามโรงพยาบาลเป็นรุ่นที่ล้าสมัยมาก ควรจะแก้ไขเสียใหม่ให้มันดีกว่านี้ เพื่อที่ทันตแพทย์จะได้มีกำลังใจในการทำงานยิ่งขึ้น เพราะบางเครื่องกำลังกรรสน้อยสายพานขาดบ้าง , ถ่านมอเตอร์หมดบ้าง , ไฟหรือคบบ้าง ทำให้ต้องคอยและเสียเวลาในการทำงานมาก เครื่องมือที่ติดเท่ากับได้ทันตแพทย์เพิ่ม แต่เนื่องจากงบประมาณในเรื่องนี้สูงมากอาจไม่เหมาะสมกับฐานะเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะแก้ไข ด้วยการทำการศึกษาดูอย่างละเอียดว่า เครื่องมือแบบไหนจะได้ประสิทธิภาพสูง แต่ค่าใช้จ่ายค่าที่สุด ควรกำหนดให้เหมือนกันทุก ๆ แห่ง เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณของรัฐ ควรหาความช่วยเหลือจากเอกชน เช่น โรงเรียนเอกชนที่สามารถซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ได้เอง แต่รัฐเป็นผู้ช่วยจัดสรรเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานให้ นอกจากนั้น ก็อาจจะขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศด้วย

๕.๑๔ รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณในด้านทันตสาธารณสุข เพิ่มมากขึ้นให้เพียงพอกับความจำเป็น เพื่อให้ทันตแพทย์สามารถใช้วิชาความรู้ที่ได้ศึกษามามบริการประชาชนอย่างเต็มที่ และให้สอดคล้องกับการ

ผลิตภัณฑ์แพทย์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งการขอความช่วยเหลือด้านนี้จากองค์การอนามัยโลกก็น่าจะทำได้

๕.๑๕ นอกเหนือจากเรื่องต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีส่วนที่ควรจะต้องแก้ไขอีกมากมาย เป็นที่น่าคิดว่า ควรแก้ไขสถิติแสดงผลงานของทันตแพทย์ประจำโรงพยาบาลเสียใหม่ โดยจัดแบ่งของแสดงผลงานให้เป็นที่ไปตามสาขาวิชาทางทันตแพทยศาสตร์ หรือตามชนิดของงานที่ทันตแพทย์ได้ให้บริการจริง ๆ ทั้งนี้เพื่อ ความสะดวกในการพิจารณา และเพื่อความยุติธรรมสำหรับทันตแพทย์ด้วย อีกประการหนึ่ง ก็ควรมีการศึกษา และประเมินผลในเรื่องค่าบริการ (Cost and Value) เสียใหม่ เพื่อป้องกันการสูญเสียเงินของรัฐ อาทิเช่น ในการที่ไปเรียกเก็บค่าบริการจากผู้ที่ไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถจ่ายค่าบริการได้ และยกเว้นไม่เก็บค่าบริการ หรือคิดค่าบริการราคาถูกลงสำหรับผู้ที่มีกำลังความสามารถที่จะจ่ายค่าบริการได้ เป็นต้น

ขอเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานตามแนวที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งหมดนี้ จะสิ้นเปลืองงบประมาณอย่างมากมาย การขาดแคลนบริการทางด้านทันตกรรมในขณะนี้มิได้อยู่ทุกระดับ จึงจำเป็นต้องจะต้องดำเนินการพร้อมกันไปทุกด้าน แต่อาจจำเป็นต้องเน้นหนักในทางใดทางหนึ่ง ก็ควรจะถืองานเกี่ยวกับเด็กของทันตภิบาลเป็นงานที่มีความสำคัญอันดับแรก เนื่องจากเด็กที่มีทันตสุขภาพที่ดี ในวันนี้ ย่อมจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีทันตสุขภาพดีในวันหน้าด้วย

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมที่สำคัญยิ่ง และควรจะได้รับ การดำเนินงานก่อนกิจกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น เพื่อเป็นทางนำมายังผลสำเร็จในกิจการต่าง ๆ ตามแนวที่ได้เสนอแนะมาทั้งหมด ก็คือ รัฐบาลต้องจัดให้งานบริการ เพื่อทันตสุขภาพของประชาชน เป็นหน่วยงานอิสระควบคู่ไปกับกิจการทางแพทย์ในกระทรวงสาธารณสุข โดยมีหัวหน้าผู้บริหารงานเป็นทันตแพทย์ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานบริการทางทันตกรรมทั่วประเทศ และควบคุมการปฏิบัติงานตามลำดับชั้นของทันตแพทย์ รวมทั้งบุคคลากรประเภทผู้ช่วยทันตแพทย์ที่ปฏิบัติงานอยู่กับรัฐ ในด้านให้บริการทันตกรรมแก่ประชาชน หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ งานทันตสาธารณสุขของประเทศไทยต้องเป็นงานระดับกรม ที่รวมงานด้านทันตกรรมทุกแขนงของกระทรวงสาธารณสุขเข้าไว้ด้วยกัน เพราะในการดำเนินงานทันตสาธารณสุข อันเป็นปัญหาเร่งด่วนนี้ ควรจะไดรรวมกำลังกันดำเนินการอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่สำคัญหน่วยงานทันตกรรมในระดับกรม

ดังกล่าว จะต้องมีคนแพทย์เป็นผู้ดำเนินการบริหาร หรือบังคับบัญชาเองโดยตรง ซึ่งเจ้าหน้าที่คนแพทย์ ผู้รับผิดชอบงานทันตสาธารณสุขแห่งชาตินี้ จำเป็นต้องอยู่ในระดับนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ เช่น ในระดับอธิบดี เพื่อที่จะได้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานเป็นเอกเทศตามสมควร และเป็นไปตามข้อเสนอแนะของ องค์การอนามัยโลกที่ว่า งานทันตสาธารณสุขของประเทศต่าง ๆ ควรอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของทันตแพทย์ โดยตรง เพื่อที่ว่า ผู้บังคับบัญชาของทันตแพทย์ตั้งแต่ระดับขึ้นไปจนถึงชั้นสูง จะมีความรู้ความเข้าใจ และมีความสนใจในกิจการทันตกรรมมากเพียงพอ อาทิเช่น ทราบถึงความต้องการและความจำเป็นที่ แผนกทันตกรรมภายในโรงพยาบาลต่าง ๆ ต้องมีอุปกรณ์ และบุคลากรประเภทใดบ้าง หรือทราบถึง กำลังความสามารถของทันตแพทย์ใ้บังคับบัญชาว่าจะสามารถให้บริการทันตกรรมแก่ประชาชนได้อย่างไร และเพียงพอ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเสริมสร้างกำลังใจในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของทันตแพทย์ให้สูงขึ้น ซึ่งในที่สุด บริการทันตกรรมที่ถึงมือประชาชนก็จะ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง นอกจากนี้ การเริ่มมีหน่วยงานอิสระทางทันตกรรมควบคุมโดยทันตแพทย์ตามความกึกก้องเห็นของที่ประชุมองค์การอนามัย โลกนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ อันจะนำไปสู่การขยายตัวของกิจการทันตแพทย์ เพราะเมื่อมีผู้รับผิดชอบ โดยตรงแล้ว ก็จะต้องหาทางปฏิบัติให้บังเกิดผลดีขึ้นมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และโดยเฉพาะเมื่อผู้รับผิดชอบนั้น เป็นทันตแพทย์ควยแล้ว ก็จะต้องคิดวางแผนการดำเนินงานตามแนวของทันตแพทย์ ซึ่งนอกจากจะเป็น ผลดี ด้านกำลังใจของทันตแพทย์ และด้านการปรับปรุงการปฏิบัติงานของทันตแพทย์ประจำหน่วยราชการ ต่าง ๆ ให้มีสมรรถภาพขึ้นดังกล่าแล้ว ยังจะทำให้ทันตแพทย์ที่จบออกมามีโอกาสเข้ารับราชการใน กระทรวงสาธารณสุขได้มากขึ้น (เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ทันตแพทย์ไม่สามารถเข้ารับราชการได้ เพราะ แต่ละหน่วยราชการรับทันตแพทย์เข้าปฏิบัติงานน้อยมาก ทันตแพทย์จึงจำเป็นต้อง เปิดคลินิกส่วนตัว ซึ่ง ก็จำเป็นต้องที่จะต้องเลือกอยู่ตามต่างจังหวัดใหญ่ ๆ หรือในกรุงเทพฯ กันมาก ประชาชนส่วนมาก ตามชนบท จึงไม่เคยได้พบทันตแพทย์เลย ทำให้ประเทศไทยยังคงย่ำแย่ลงเรื่อย ๆ เนื่องจากประกอบ ด้วยประชาชนที่ไม่มีคุณภาพ สุขภาพไม่ดี) และได้มีโอกาสก้าวหน้าขึ้นไปดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามสายงาน อันเป็นผลคืออย่างยิ่ง สำหรับทันตแพทย์ทั่วไปและโดยเฉพาะทันตแพทย์อาวุโส ที่มีประสพ การดีจากการประกอบอาชีพทันตแพทย์มากพอ และมีอายุมากแล้ว จะได้อีกโอกาสเปลี่ยนไปปฏิบัติงานอีก ลักษณะหนึ่ง ซึ่งเหมาะสมกับวัยและคุณวุฒิมากกว่างานให้บริการทันตกรรมแก่ประชาชนโดยตรง จะได้ ทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่ลดลงตามวัย

ในกรณีที่ยังไม่สามารถจะมีหน่วยทันตสาธารณสุขในระดับกรมได้ในขณะนี้ ก็ต้องรวมงานทันตกรรม หน่วยต่าง ๆ ฝ่ายพลเรือนทุกหน่วยเข้าไว้ในกองทันตสาธารณสุข เพื่อให้มีเอกภาพในการดำเนินงาน แต่ในกรณีนี้จะต้องปรับปรุงงานของกองทันตสาธารณสุขเสียก่อน โดยจัดตั้งคณะกรรมการทันตสาธารณสุข แห่งชาติขึ้นให้มีหน้าที่เสนอโยบาย และแผนการดำเนินงาน ตลอดจนติดตามผลและความถูกต้องการปฏิบัติงาน ด้านนี้โดยใกล้ชิด นอกจากนี้ ก็จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ทันตแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย ใน พระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานและปัญหาที่จะต้องแก้ไข ตลอดจนถึงนโยบายหลักที่จะออกมาควบคุมการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ทั้งนี้ เนื่องจาก ทันตแพทย์สมาคม แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ไม่ได้เป็นหน่วยงานของทางราชการ การ ดำเนินงานจึง เป็นอิสระพอสมควร ไม่ถูกบีบบังคับจากระบบราชการมากนัก และสามารถรวบรวมทันตแพทย์ จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นและดำเนินงานให้เป็นไปตามหลัก วิชาการที่ถูกต้อง

สุดท้ายนี้ มีความเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่กระทรวงสาธารณสุขควรปฏิบัติตามคำแนะนำของ องค์การอนามัยโลก โดยการมีกรมทันตแพทย์และให้ทันตแพทย์เป็นอธิบดี ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ใน การเร่งรัดพัฒนาทันตสุขภาพของประชาชน อันจักนำไปสู่ความสุขสมบูรณ์ทั้งด้านสุขภาพอนามัยโดยทั่วไป ของประชาชนอย่างแท้จริงในที่สุด.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย